

ADATOK.

KAMARAI UTASÍTÁSOK A GABONA-, MÉH-, BOR- ÉS BÁRÁNY- TIZEDSZEDŐK RÉSZÉRE 1571—1605.

Az egyháznak fizetett tized, tudvalevőleg, Szent-Istvánnak azon a törvényén alapult, hogy „a kinek Isten egy évben tizedt adott, a tizediket adja Isténnek.” E rendelkezéshez képest eleinte kivétel nélkül mindenki minden terméséből tartozott tizedet adni. Az Árpádkor végén azonban, a nemesi rend teljes kifejlésével, e kötelezettség egyedül a jobbágyokra hárult s ezalul még a legszegényebb sem vonhatta ki magát, mert a kinek tized alá eső jövedelme nem volt, annak helyében *keresztvénpénz* címén égpár dénárt kellett fizetnie; viszont azonban a rácok, ruthének és oláhok a tized alól fel voltak mentve. A tized alá tartozó objektumok köre is megszűkült, főleg midőn Mátyás király 1481. évi törvénye kimondotta, hogy tized csakis *borból, bárányból, méhrajból, tavaszi- és őszi gabonából* szedhető, ezenfelül az 1525-iki törvény a *sertések* tizedéről is megemlékezik. A tizedszedés ideje a bárányokra nézve június 24-ig, a gabonára augusztus 20-ig a méhekre szeptember 29-ig, végül a borra január 6-ig volt megszabva, s a jobbágnak csakis ezen határnapok elmúltával volt szabad illető termését elhordani, a szabályszerű tizedet kívül hagyván.

Az egyháznak járó tizedek mindig azt az egyházfőt illették, a kinek egyházmegyéjéhez az illető hely tartozott, de viszont köteles volt mindenütt a helybeli plébánosnak azokból negyedet, vagy nyolczadot vagy tizenhatodot adni.

De a mohácsi vész után, a török hódítások következtében a legtöbb püspöki szék vagy betöltetlen maradt, vagy a püspöknek szék-helyétől távol kellett élnie s miután ilyen módon a püspöki kar legnagyobb jövedelmétől elcsúszva, honvédelmi kötelezettségének nem tudott megfelelni, a tizedek kezelését a pozsonyi és szepesi kamarák vették át s azoknak jövedelmét a várak fenntartására s a katonaság élelmezésére fordították.

Ezen kamarai kezelésnek lehet köszönni, hogy a kamarai dézsmások által behajtott tizedekről szóló összeírások az Országos Levéltárba

kerültek. Mezőgazdaságunk történetének ezen elsőrangú forrása a XVI. századtól nagyjából, a múlt század közepéig terjed és százakra menő iratesomókat képez.

Az egyes tizedlajstromok — a melyekbe minden faluban *minden jobbágy termését* följegyezték — megyék és azon belül évek szerint vannak csoportosítva. Azok a vármegyék, a melyeknek tizedlajstromai a legtöbb évről fenmaradtak a következők:

<i>Abauj</i>	1557—1721-ig.	<i>Sáros</i>	1538—1736-ig.
<i>Bereg</i>	1556—1696-ig.	<i>Szabolcs</i>	1560—1716-ig.
<i>Bihar</i>	1569—1695-ig.	<i>Szathmár</i>	1552—1729-ig.
<i>Borsod</i>	1567—1700-ig.	<i>Torna</i>	1565—1700-ig.
<i>Gömör</i>	1551—1700-ig.	<i>Ugocsa</i>	1570—1716-ig.
<i>Heves</i>	1549—1678-ig.	<i>Ung</i>	1538—1696-ig.
<i>Máramaros</i>	1571—1708-ig.	<i>Zemplén</i>	1549—1717-ig.
<i>Nógrád</i>	1550—1616-ig.		

Ezeken kívül, több vagy kevesebb lajstromot *majdnem minden vármegyéről* találhatunk a hátralévő iratesomókban, melyeknek, valamint általában az egész gyűjteménynek modernebb, szakszerű rendezése folyamatban van. A gyűjteményt szépen kiegészítik azok az iratesomók, a melyek 1559—1739-ig majdnem minden évből a *tizedlajstromok össze-sítő kimutatásait* tartalmazzák. Végül a *plébánosoknak, espereseknek és iskolamestereknek* nagy számmal fönmaradt *nyugtatóványairól* is meg kell emlékezni a kifizetett negyedek, nyolczadok stb. felől, melyek a reformáció földrajzi elterjedésének ismeretéhez is nagybecsű adatokat nyújtanak.

Hadd álljon itt most már néhány mutatóvány a kamaráknak a tizedszedésről kiadott utasításaiból a tizedelés technikájának közelebbi megértéséhez.

I.

Gabona- és méh-tizedszedők Yészére. 1572—1605.

a) Egyik formában.

Instructio

Paulo Farkas decimatori frugum unius processus
Vngh 1572. data.

1. Legelőször megemlékezzék az dézmás az ő hitiről és hívségéről az ő reája bízott tisztben és másod magával az egyik Ung vármegyei járásnak buza dézmálását el végezze egy holnapig vagy mentül hamarébb

lehet, nagy szorgalmatossággal és hívséggel; mely dézmásnak az ő munkájáért és addig való szolgálattyaíért, míg az dézmáláson leszen, az kamarátúl ilyen fizetése leszen: tudni illik az ő maga személyére három forint és az ő szolgáláiera kettő.

2. Minekelötte penig ki megyen az dézmálásra, először lellye meg az munkácsi udvarbirót avagy az ő heltartóját és tüle mellé társot kérjen, kivel az ő rea bizott vármegyének dézmálását elvégezze és minden faluban gyűjtett őszi és tavaszi morhát, rajt, raj-pénzt és keresztyén-pénzt cathedaticum pénzzel egyetemben ő kezébe adja, róla menedéket vévén.

3. Mikoron penig az dézmálást el akarja kezdeni, előszer az ő járásában minden faluban az birónál szállyon meg és az falubelieket mingyárást az biróval behivassa és mindeniktül, kinek mennyi buzája vagy morhája vagyon, meg értse, és nem csak azt, hanem az dézmálás előtt ki mennyi gabonát vitt be kenyérnek; intse penig őket szép szóval, hogy igazán meg mondják, hogy azután kárt ne vallyanak; ez hogy meg leszen, mingyárást az ő regestomában be írja, kinek mennyi morhája vagyon és osztán erről az birónak, ki ő mellette leszen, ravást adjon bizonságnak okáért.

4. Minekutánna immár felirta az regestomban az dézmás, kinek mennyi őszi és tavaszi morhája vagyon, ki mennyen az mezőre kész szekerekkel és az biró mellette legyen, és el kezdvén az dézmát az elsön, annak morháját meg dézmálja és ugy cselekegyék mind végig az míg az dézmálást el végezi; az morhát penig, ki immár ő Felsége számára az dézmában jutott, mindgyárást az szekerre rakassa és egy embere mindenkor az mezőn forgódjék az szekerek mellett, az másik penig a faluban az asztag mellett egy hiv emberrel, kit az biró ő maga képében ott hagy; ezek megszámlállyák az be vitt marhát és vagy csürben vagy asztagban nagy hiven és igazán be rakassák.

5. Ne mulasson továbbá az dézmás a mezőn csak azért, hogy hizlalhassa és ő magát az biróval tartathassa, hogy két nap végezze el azt, az mit egy vagy fél nap el végezhetett volna és így mind ő Felségének, mind penig az szegénységnek kárt tegyen az ő késedelmével; hanem inkább siessen az mint lehet, de ugy azért, hogy szertelenségével ő Felségének kárt ne tegyen, hanem mihelt egyik faluban az dézmálást elvégezi, mingyárást az másik faluban mennyen.

6. Hogy ha penig az meg maradt és be irt morha felett talál valamit az dézmás, mingyárást contrabandálja és be vitesse és az asztag mellé rakassa külön, mely contrabandnak két része császáré leszen, az harmadik részét az ő vigyázásáért az kamora az dézmásnak engedi.

7. Miért penig hogy az dézmást az bírónak kell tartani minden faluban, ő rajta az dézmát meg ne vegye; az bírótul meg válva penig az dézmát meg vegye minden nagy hivséggel, és az ki keresztyén leszen, az az kinek semmi vetése nem leend, hanem zsellýér, azoktul keresztyén pénzt vegyen.

8. Mértékletessen élyen penig az dézmás dézínálaskor és az szegény bírót felettébb való költséggel ne terhellye, de elégegyék meg minden ebéden, vacsorán mind szolgálatul, az mit az bíró adhat; lovai is azonképpen az abrakkal, kit ugyan azon bíró ad.

9. Ne kénozza penig az szegénséget az dézmás penna-kévével vagy czédulapénzzel vagy barom behajtással, ki az bíróhoz illik, és azon legyen, hogy minden faluban csak egy bírót hagyjon szabadságon vagy az bíró helyett egy soltést; az többin, valamennyin lesznek, minden igaz dézmát vegyen és senkinek semmi engedelmet ne tegyen még csak egy kévében is, nagy erős büntetés alatt; sőt még abból is dézmát vegyen, mellyet az dézma előtt kenyérnek be vitt volt az szegénység; és somma szerént senkit dézínálás nélkül ne hagyjon, hanem csak azokat, kik vagy egyház földet szántottak vagy valamely nemes udvarhoz való földet, kitől még az földesuroknak sem adtak nonát.

10. Mikor penig az mezőre ki megyen az képéknek meg számlálására, nemcsak az képét számlállya meg az dézmás, de még az kévéket is fel írja, kik egy képét nem tennének és mivel hogy nem mind egyaránt való az kepe mindenütt, meg jegyezze, minden faluban egy képét hány kéve teszen.

11. Az dézmálaskor szorgalmatos gondot visellyen arra az dézmás, hogy mikor az morhát az csürben vagy asztagban rakattya, egy kéve héával se legyen az dézma és meg lássa, hogy az szegénségnek ewcltése¹⁾ alatt az kévékben el ne lopjanak, mikor az asztagot rakják, mert ha valami fogyatkozás találtatik benne, esépletésnek idején ő rajta veszik meg.

12. Meglássza penig az dézmás, hogy az dézmamorha, vagy asztagban leszen vagy csürben, úgy sövényeztesse és csináltassa be mind alól felül, hogy se esse miatt, se barom miatt kár ne legyen benne, mert ha valami kár leszen az asztagokban, tehát ő neki kelletik az kárt megfizetni.

13. Az hordást is meg ne ereszsze addig az kezségnek, míg nem az dézmamorhát be horgyák, és jól meg földjék az asztagot és sevényegzzék.

14. Az papoknak is, a hol vagy szokás szerint quartát adtak ezekéig, meg adja az ő quartájokat, és a hol octava illik, octavát adjon,

1) Másutt: *ivcollése alatt*, azaz *üvöltése* alatt.

mindeniktől elegendő menedéket vévén az meg adott quartáruul avagy octaváruul.

15. Továbbá minden faluban az dézmás levélbeli bizonságot vegyen az birótul az dézmáról, mennyi dézmamorha lött legyen abban a faluban; vagy ha levelet nem vehetne, vegyen egy ravásföt, kinek felét az birónál hagyja, felét pedig az kamorára hozza és az felől adjon az birónak egy öreg czédulát az dézmáról, hogy ottan az cséplető, mikor annak ideje leszen, az dézma-morhának számát könnyebben meg érthesse.

16. Eladja az dézmás az rajt is mennél nagyobb áron eladhattya és az pénzet az udvarbirónak adja Munkácsra.

17. Terténik pedig ez is gyakorta, hogy az tavaszi morha az őszi-vel egyszersmind el nem készül; ha annak okáért valahol efféle dolog esik, tehát előszer az dézmás dézmállya meg az őszi morhát, azután osztán térjen az tavasz morhának dézmálására, hogy ekképen se egyikben se másikban valami fogyatkozás ne essék.

18. Végezetre az dézmás idején kimenynyen az dézmára, hogy az ő késedelmessége miatt az szegénység valami kárt ne vallyon, kiért az kamorának panaszollyanak, és azon igyekezzenek, hogy kicsin asztagot ne rakasson, hanem öreget, egyik szomszéd faluból a dézmát másikban hordatván.

19. Meg lássa azt is a dézmás, hogy az mely gabona alá hull, mikor az asztagot rakattya, szépen az asztag rakóval össze separtesse és azt is ő felsége számára hagyja.

20. Mikor pedig immár a dézmálást el végezte, két hét mulva, mingyárást azon regestromot tartozzék az kamorára be adni az ő hivesége szerint, jargalása el vesztése alatt. Azonképpen az pénzt, ki az dézmán jutott, mind kathedraticom pénzzel egyetemben az megmondott udvarbiró kezében adja és semmit magának meg ne tartson benne az ő rendelt fizetésénél, az öt forintnál többet.

Datum Cassoviae, 19-a Julii, 1572.

Joannes Paczoth s. k. (p. h.)

Michael Sycelius s. k. (p. h.)

Utóirat.

Szokták az dézmások dézmáláskor minden kicsin dologért meg tartóztatni az embereket, és tervint rejájok láttatván nagy birsággal meg birságotni; mely dolog miért hogy gonosz szokásból hozattalott be, és az dézmásnak az ő tisztí dézmálás legyen és nem tervény tétel, — akarjok, hogy ezféle szokatlan dolog ezután mindenestől fogva el vettessék, és az dézmás a birónak tisztében magát ne elegyitsé, hanem az dézmálásnak híven gondját viselleye.

Ugyanezen szöveget találjuk a későbbi utasításokban is, mindössze egy-két új ponttal megtoldva. Így az 1591. július 30-iki utasításban a betoldott új pontok ezek:

a) Az dézmálás el végezése után azonnal egy kepe búzát el csépeltesen, és az mennyi köből abból leszen, regestomában be írja és az bírónál hagyja osztán, hogy az cséplető ott meglellye.

b) Miért hogy penig az asztagot nem mindenütt fizetés nélkül rakják, az dézmás négy körösztván pénznek, tudni illik den. 24. az asztag-rakónak adja (így), ha penig avval meg nem elégödnék, az dézmás úgy végezzen vele, az kit ő Felségének nagyobb hasznára arányoz lenni; igen igyekezzék penig, hogy az hol lehet, ajándékon rakassa az asztagot.

A liszikai tizedkerület gabonadézmásainak 1597. augusztus 4-én adott utasítás így kezdődik:

Bocsáttuk mi ti közitek az vitézlő Chyzy Miklós és János deákot ez jelen való esztendőbeli búzának, rajnak és tavasznak meg-dézmálására.

Az utasítás egyezik az előbbeniekkal; megjegyzendők azonban a következő pontok belőle:

c) Mikor penig az mezőre ki mennek kepének vagy kalongyának megszámlálására, nem csak az kepét számlállják meg az dézmások, de még az kévét is meg számlállják, kik egy kepét avagy egy kalongyát nem tennének, és mivel hogy nem mind egy arányú az kepe, megjegyezzék, minden faluban hány kévét teszen.

d) Ez felette penig jól eszekben vegyék az dézmások, hogy az mely helyen nemes emberek laknak, nemes udvarokban szokták ezt cselekedni: hogy az nemes udvarföldet az paraszt embernek adják szántani és ű magok vesznek kilenczedet, tizedet belőle; az paraszt emberek háza után való földet peniglen ű magok szántják; abból sem adnak dézmát, mert azzal oltalmazzák magokat, hogy űk nemes emberek, nem tartoznak dézmával; ezféleken meg kell venni az dézmát, ha penig nem akarják meg adni, nem kell azon veszekedni, hanem írják meg az regestomban, azután mi az szent székre citálljuk űket és meg vesszük rajtok avagy más okot is találunk azoknak megvételére, csak hogy ti cselekedjete hiven és kedvezés nélkül, hogy bizonyos legyen az dolog.

e) Továbbá eladják az dézmások az rajt mentül jobb áron eladhatják, egy forinton vagy fellyebb, és az pénzt ű Felsége számára hozzak; de semmiképen alább ne adják 75. pénznel. Az hol penig tizedraj nem esik, minden váltó rajtúl két két pénzt vegyenek.

f) Nagy gonosz szokások vagyon az dézmásoknak, hogy mikor az instructio kívül penna-kévét vesznek az szegénységen, az dézma asztagban rakják, osztán mikor vége leszen az dézmálásnak, meg computállják, mit tött volna az penna kéve, és az hol ű nekiek tetszik, a hol szemé-

sebb és szebb buza vagyon, úgy választanak magoknak az penna kévéjért asztagot. Parancsollyuk azt ti nektek tisztességtek vesztlése alatt, hogy ezt ne mívellyétek, mert mind tisztességtekben meg gyalázódtok és mind személyetekben meg büntettettek.

Végül az 1605. július 10-iki utasításban az összes eddigi pontokon kívül, még ezt is találjuk:

g) Azt is hagyjuk az dézmásoknak, hogy az tavalyi dézma búzáról minden faluban inquirállyanak, az bírákat és az falubelieket hit szerént meg kérdezvén, hova lött el?, ki cséplette és ki hordatta el? Mely inquisitiót igazán hitik szerént az dézmások peragálvan, egy peculiaris magán álló írásba adják be; melyben ha igazán el nem járnak és írásba be nem adják az kéncestartó háznál az számvevőnek, fizetések vesztésével büntettetnek meg.

b) Másik formában.

Instructio

Decimatorum frugum vernalium et examinum, anni 1578.

1. Miért hogy mi az ti emberségtekben hittönk és biztonk, meg tekintvén az ti szorgalmatosságtokat, kiket értettönk és hallottönk felöletek, biztuk ti rejátok az mostani buza dézmálásnak gondját; meggondolván azt, hogy ti minden hivségvel és szorgalmatossággal eljártok benne.

2. Mindeneknek előtte az mi akaratonk és parancsolatonk ez, hogy senki közületek az szegén nép közé az dézmálásra több lóval és szolgálval ne menjen, hanem csak az mint mi elrendeltük és elvégeztük, hogy az szegén népnek olyan sok költsége ne legyen rejátok, mint ennek előtte egy néhány esztendőben volt, mely dolog miatt mi rejánk!) nagy sok kiáltás volt. Annak felette, mint annak előtte egy nehánszor mielték, senki közületek más ember lovát, szolgálját ne vigye, hogy azokat ott hizlalja, hanem mindenitek az ő maga emberivel szerivel menjen ki, úgy az mint mi el intéztük mindeniknek ki menéssét.

3. Ennek utánna, mikor valami falura avagy városra be meniek, az birónál megszályatok, az birót előtökben hivassátok és hit szerént meg kérdjétek, mennyi ember legyen ott az faluban vagy városban, mind ott való, mind vidéki, és kinek buzája vagyon és az mellett méhe, és mennyi ember legyen az kinek buzája nincsen és csak sarlájával él?

4. Ezt meg értvén, azután rend szerént az embereket elő hivasátok és azokat meg kérdjétek, mennyi buzája, árpája, zabja vagyon és

1) Ez előtt való kapitánokra; így van egy másik példányban.

egyéb is, az miből dézmával tartozik, vagy mennyit csépletetetelt és nyomtatott el benne az dézmálásiglan? Meg tudván, rend szerént be írjátok és semmi halasztásban, meg lássátok, ne maradjon. Mikoron mindeneket beirtok, azontul lovatok hátára üllyetek, az birót mellétek vegyétek és az mezőre ki mennyetek, az buzát, úrpát, zabot rend szerént meg kérdezvén, ott is be írjátok. Igen eszetekben vegyétek, hogy valaki az övét nemes emberének ne mondja, mert ebben is fogyatkozás eshetik. Ha penig az biró ebben ellent tartana és nem akarna ki menni az mezőre, ti azért ki mennyetek, meg tudakozván az faluknak határin és dolgokban eljárván; és az mi tagadott morhát találhattok, annak módja vagyon, mint kell el venni; az igaz dézmát először nekönk belöle ki adván, az többi tietek legyen.¹⁾

5. Ugy okoskodjatok penig, hogy semmi rendbeli paraszt ember, sem szabados, sem szolga az dézmátul nem exemptus, minden tartozik vele, valaki nem nemes ember; mert az nemes ember nem tartozik dézmával, hanem ha más ur földén leszen vetése.

6. Az nemes ülésnek után való földekből semmi emberen dézmát ne vegyetek, de az faluk biráit, a hol azféle földekben vadnak, erőssen meg esküssétek, hogy az paraszt földet nemes üléshez való földnek ne mondják.

7. Egyéb földekből az igaz dézmát meg vegyétek mindenyütt; de minek előtte az dézmáláshoz kezdetek, az kilenczedet, mellyet az földes-urának ad az paraszt ember, ki tudjátok buzájából és tavasz morhájából; azt ki tudván, annak utánna az mi meg marad, mindenestől meg dézmályátok, minden tizedik kalongyának egyikét el vegyétek, és az kiből tizedet nem adhatna, kévére oszszátok és az kévéből vegyétek ki az dézmát. Mindeneknek menedéket adjatok, melyben meg írjátok, mennyit adnak az dézmában, hogy²⁾ azután senki többet ne mondhasson, hogy adott. Az kiknek penig vetéssek nincsen, azokon a keresztyén pénzt meg vegyétek és nekönk igazán be szolgáltassátok. Az arató részt is ki ne tudja az dézmás.

8. A hol penig ugyan mostan az mi buzát és tavaszt el kell adni, azt mi tinektek meg jegyeztük, mellyet az mint legjobban lehet, ugy adjátok el kész pénzen; az az, minden buza kévét két-két pénzen, az tavaszt másfelen. A hol penig meg nem akarnák váltani, erővel is rejá vessétek.

9. A hol penig el nem kell adni, az mi irásunkból azt meg érti-

¹⁾ Másik példányban: „az többiből az harmada tietek, annak felette mienk az többi.“

²⁾ Ide a másik példányban ez van betoldva: „az czirkálásnak idején senki többet ne mondhasson“ . . . , stb.

tek, és ott szépen, jó és száraz üdön be rakassátok, hogy esső miatt kárunk ne következzen belőle; be rakatván szépen asztagokban, addig ki ne jöjjetek az faluból, miglen valami jó móddal szépen be fedessétek és ha szükség leszen, be kerítettétek.

10. Ezt is eleiben adjátok az biráknak, hogy ha valaki oda menne, ugy mint ha cséplető, avagy hogy ha azt mondaná, hogy meg vötte az asztagot, vagy egyéb módon hozzá akarna nyulni, senkinek az biró né engedjen ebben, hanem csak azoknak, az kicznél az mi levelünk leszen.

11. Az keresztyén praedikatoroknak az quartát, az az minden nyolezadik kalongyát és kévét ki adjátok, de csak ott, a hol laknak, avagy több falu is ha vagyon, ki mind örökké az egy harang alatt hallgatott, ott is meg adjátok. De az, mely oda nem hallgatott, hanem azután fogadták oda a praedikatorok szük voltájért, onnét semmit ne adjatok, mert az vissza az pispökhöz jár avagy tér; kiről ő tölök oly menedéket vegyetek, hogy kiben szám szerént meg legyen, hán kalongyát adtatok és mely falukból adtatok, kinek ismét az végén meg legyen az esztendő szám és az nap, az mely nap adtatok. Annak utánna az cathedraicumot rajtok megvegyétek és nekünk be szolgáltatassátok; a hol laknak, attól az helytől egy forintot, az filialis faluktól ötven-ötven pénzt.

12. Továbbá, mért hogy esztendőnként az dézmásokra felette sok kiáltás volt, hogy csuda és halgattatlan füzetéssel (igy) sarczoltatták az szegén népet, ki miá nekünk is sok busulásunk volt: mondják, hogy az falukban az birónál meg szállottak és az több falubeli birákat oda hivatták, kiken az ő magok tartásukért forintot, kin hármat, kin annál is többet, az egyarást meg nem adhatták, azokat lánczozták, kalodázták, ugy is vöttek rajtok. Efféle méltatlan dolgot és sarczoltatásokat akarjuk és hagyjuk, hogy semmiképpen ezután ne legyen és ugyan semmire ne erőltessétek őket, hanem meg maradjatok az régi törvényben. Az erővel való penna-kéve szedés semmi képpen sohol ne legyen, senkit ezzel meg ne bánssátok, hanem megelégedjétek az mi tülönk rendeltetett salariumval.

13. Az dézmálásval penig semmit ne mulassatok, hogy az jó száraz üdön mindeneket be rakassátok idején. Ne cselekedjétek ugy, mint ennek előtte valók; egy néhányan efféle méltatlansággal csak magokot, lovokot tartatták az szegén népen.

14. Ezt is akarjuk, hogy minden falukot el járjatók; ne ugyan, mint azelőtt mivelték, egy faluban meg szállottak és az több falukból oda hivatták az birákat, mely dologból az ott való biráknak nagy költséget töttenek.

15. Mihelt az dézmálást el végezitek, azonnal be jöjjetek szemé-

lyetek szerént és itt nekünk igaz számot adjatok; annakutánna, számot adván, az regestromra kezetek irását és pecsétteket vessétek; ha mi fogyatkozás az regestromban volna, arról számot adjatok mi előttünk. Az instructiót is, kit mi kezetekben adtonk, in specie esmét kezönkben hozzátok, magatoknál ne maraszszátok.

16. Ezt is kívánjuk és ugyan hagyjuk, hogy senki ott kün az dézmán szolgáltyában semmit ne vegyen, hanem mikor megjő, akkor mi számot vetvén vélek, mindent az ő szolgáltyokról meg elégitünk.

17. Sallariumban rendeltünk, egy járásban valahányan lesznek dézmások, egyenlőképpen kivel osztozzanak, harminczkét kalongya buzát; ennek felette senki többet ne vegyen, mert ha ki többet veszen, szolgáltyában tudjuk.

Datum Agriae, 5. Augusti, anno 1578.

*Joannes Bartholomeus
a Kolonit s. k.*

Hasonló szövegü az 1583. jul. 25-én szintén Egerben kelt s az egri kapitány által adott utasítás.

II.

A gabonatzéd-csépletők részére. 1571.

Instructio

Christophoro Sarcatori de Hethas, trituratorum frugum
in processu Veres-Alma data.

1. Legelőször az cséplető mikor az mely faluban be megyen, az bírónál meg szállyon, és az dézmástul hagyott rovást tüle elő kérvén, az ő Felsége gabonáját csépletni kezgye; meg számlálván nagy hiven, minden *kéve*, *kalongya* vagy *kepe* számot, mind az meg ódott kévékkel egyetemben, hogy így meg tudhassa, hogy ha az kéve számban avagy kepeben valami fogyatkozás vagyon és azt mind az megrothatt kévékkel megjegyjezzze és számadáskor az kamorára aggya.

2. Miért hogy pengig mostan az gabona szükön termett, az búzát tizennegyedén aggya az cséplőknek, azonképpen az tavaszi marhát, és ha úgy nem találna . . . , az cséplést tizenkettedén aggya; meg lássa pengig szorgalmatosson, hogy az cséplők nagy hívséggel járjanak el az cséplésben, mert ha mi kárt tesznek, ő fizetője leszen.

3. Az csépletést el végezvén, az bírótul minden faluban levélbeli vagy rovásbéli bizonságot vegyen, melyben meg legyen az kepe szám, mennyi volt mikor az csépletést el kezdette, és viszontag mindenütt

mennyi kőből gabona lőtt belőle, mennyi jutott cséplető részben? melyet osztán az számadáskor az kamorára hozzon az ő számadásának bizonságára.

4. Szorgalmatosan tudakozzék pedig minden faluban, hogy ha az dézmás az dézmáláskor valami gabonát eladott avagy meg engedett volna, és ha mit az ő instrueliója és hiti ellen cselekedett volna, melyet írva az kamorára be hozzon.

5. Mihelt az csépletést el végezi, azonnal fizetése vesztése alatt tartozik regestomát az kamorára behozni minden halladék nélkül.

6. Végezetre miért hogy abban az járásban vagyon ennyi¹⁾ asztag, leszen munkájaért ilyen fizetése, tudni illik (üres hely) lóra, minden holnapra (üres hely) forintya, melyet az kamora ő neki kész pénzül meg ad.²⁾ — Annak felette az szalmának harmadát az biráknak aggya, két része ő magáé leszen, és mindenféle gabonát ennek kivüle mind ocsóval egyetemben az kamorára szolgáltatasson, tisztessége vesztése alatt.

Actum Cassoviae, decima Octobris anno etc. septuagesimo primo.

Ugyanegy ezzel az 1589. október 20-iki és a N. R. A. fasc. 1033 nor. 17. alatt őrzött 1591 évi utasítás.

III.

Bor-tizedszedők részére. 1571—1605.

a) **Egyik formában.**

Instructio

pro Andrea Morvay decimatore vini oppidi Liszka data.

1. Előszér m(egemlékezz)ék az dézmás az ő hűségéről, kivel ő Fölségének tartozik, és az ő reá bizott tisztben magát úgy viselje, hogy minden csalárság (igy) nekül az ő Fölsége hasznát keresse, nem magáét.

2. Minekelötte pedig az dézmálást el kezdi, keresse meg az udvarbirót és melléje kérjen elegendő személt, kivel dézmállyon, azután az híronál meg szállyon, kitől mingyarást meg tuggya, egy cseberben hán kőbel vagyon és kőbőlben hán pint vagyon? melyet ennekutánna bizonynyal meg értvén, az dézmálást el kezgye; és mindentől meg kérgye, mennyi bora vagyon, és az dézmát, ki ő Fölsége számára jut, hiven és igazán belőle ki vegye és mingyarást az ő regestomában föl írja és az hordónak fenekén meg írja, mint az regestomban, minden embert, mennyi bort adott, hán csebert, és minden hordóban hán bécsi akó vagyon.

3. Gongya legyen pedig az dézmásnak erre, és hogy az dézmát

¹⁾ A latin példányban: „220 capecia“.

²⁾ A latin példányban: „pro suo labore talis illi currēt solutio: videlicet a singula capecia denarius unus hungaricus“.

ne vegye ki minden borból válogatás nélkül, hanem kinek szőlője bévében vagyon meg lássa, és az melliknek borát jobbnak aránzza, az dézmát abból vegye; mindazáltal ebben úgy cselekegyék, hogy az szegínségnek bosszút és kárt ne tegyen; meg lássa pedig szorgalmatossan, hogy az borért lórét ne vegyen avagy vizes bort, mert ha valami efféle esik, tahát kétség nélkül kelletik ő neki arról számot adni.

4. Szoktak az kívül valók¹⁾ az szőlőnek váltságaért, tudni illik kap(pant), kalácsot, zabot avagy árpát; annak okáért az ajándékot szám szerint az ő regestomában föl írja, renddel, az kívül valóknak nevek szerint, hogy innen meg tessék, ő Fölsége számára mennyi ajándékot vett be.

5. Bor váltságban és aztagvám²⁾ pénzzel tartoznak sok helen; azért a hol szokás, tahát azt is meg vegye az dézmás és az udvarbiró emberének adja, ki osztán az udvarbiró kezében szolgáltatassa.

6. Jól eszében vegye pedig az dézmás, hogy ő neki hatalma nincs arra, hogy az dézmában valakinek engedelemmel ne legyen (így), annak okáért érte legyen, hogy az dézmával senki el ne mennyen, avagy kevesebbet az dézmában ne adjon, hogy nem mint köllene, mert ha valami fogyatkozás történendik, tahát az övéből kölletik meg fizetni.

7. Mindazáltal az bírón az dézmát meg ne vegye asztal tartásaért; de úgy cselekegyék, hogy sokáig ne mulasson az bírónak kárával és az szegínségnek, és csak ajándékért ne dézmállyon, hanem siessen jó mógyával kár nélkül, hogy az kamrának ebben való hívségével ez után es kedves legyen, és nagyobb tisztre vegye érette.

8. Némellyek az dézmások közzöl el feletkefvén hívségekről, az ő Fölsége számára jutott bort el titkollyák³⁾ vendégségekkel, és hogy tellyesek legyenek az borok, az héját vízzel töltik meg; azért meg lássa az d(ézmás csele)kegyék, mert nem de hírét nevét és tisztességét el veszti.

9. Történik gyakorta, hogy az dézmások cseber számot egészen be nem írják regestromokban, hanem csak valami részét, és az többít ön magok számára meg tartják; annak okáért hogy az dézmás okot ne aggyon ezféle kétségre, ezt kívánnyuk, hogy az bíráktól valahol dézmál az csebernek számáról bizonságot vegyen levélben pecsét alatt, vagy ha úgy nem lehet, tehát raváson, kit osztán számadáson az ő regestoma mellett be hozzon.

10. Ezt is eszében vegye az dézmás, hogy az megtagadott bort ő Fölsége számára köll foglalni, kinek harmada övé leszen; azért gondot viselleyen reá, hogy efféle csalárdság miatt ő fölségének kára ne

1) Extranei.

2) talán : *ászól-vám* ?

3) talán : *tékozolják* ?

essék, mert ha azután is megérte azt az kamora, restsége miatt efféle esett, ő nekie kelletik róla meg felelni.

11. Nem csak az városban vigyázzon pedig az dézmás, hanem az kerölökkal az szőlőket őriztesse és ő maga is meglássa, hogy ha valahol el rejtett bort talál, kiből dézmát nem attak volna, azfélét mingyárast contrabandállya, de törvényével, hogy senkinek bosszúságot ne tegyen.

12. Némel heleben meg szokták sajtolni az törkelt és az kádnak fenekét meg fúrni, hogy az törkelyen bor ne legyen; ezfélét a mit talál, kölen írja, és az mint az helnek szokása, megértse, az előtt, ő is meg mivellye, ha pedig nem, tehát el hagyja. Keményen az dézmás az szegénységet fortélylyal és maga patvarral ne győterje, mert ha ez ka (marár) a panasz jó érette, nem csak jargalását veszti el, de még testében is meg bíntetik.

13. Végezetre jól tudja az dézmás, hogy az dézma föl kelvén, ő neki számot köll adni; azért ezt akarjuk, hogy előszert az udvarbiróktól menedéket vegyen mind az borról, mind pénzről, zabról és kappanról, és annak is az ő regestomát az kamrára hozza az ő jargalásának el vesztese alatt.

14. Továbbá meg lássa és föl írja az dézmás, az várhoz való szőlőkből ő Fölségének mennyi bora jutott, és az dézma el végezödvén, abban az jószágban mennyi bora lött mind szegínek bódognak és mind ő Fölségének; mely regestomát az udvarbirónak adjon, ki minket az után felöle informálhasson.

15. Az quartát, avagy ha octava illik, tehát meg adja, és az praedikátortól quietantiát vegyen, kit osztán az ő regestoma mellett be hozzon.

16. Utolszor, ha valamit az kamra ebben nem foglalt volna, ki az ő tisztéhez való volt volna, tehát azt az ő hévségére és gondviselésére bizza, remélvén, hogy az ő felöle való várásnak eleget tegyen.

17. Lészen p(enig az déz)másnak szolgálattyáért hat forintja, kivel most meg elégegyék, és ennek utána nagyobb tisztet az kamorától várja, Cassoviae ultima Septembris, anno etc. septuagesimo primo.

Georgius Hoffmann mppr.

(p. h.)

Nicolaus Orlle mppr.

Joannes Paroth mppr.

Joannes Förstetterus mppr.

b) Másik formában.

Instructio

Demetrio Abaffy decimatori vinorum comitatus Thornensis data. 1572.

1. Az ő felsége szepesi kamorája bizván az nemes Abaffy Demeter hívségéhez, ötet Thorna vármegyében bordézmásnak választotta, és az

szendrei, szárdi és krasznahorkai udvarbíró és kapitányok embere mellé-
 atta az dézmálásban ilyen okkal és móddal, hogy ő császár ő Felsége
 méltósága az udvarbíró és kapitánok emberénél fellyebb legyen, de egy
 értelmek és akarattok legyen az bor dézmálásban.

2. Mihelt peng az ő Felsége dézmása Torna vármegyében vala-
 mely faluban jut, mingyárást az főbirónál meg szállyon, és az bíró
 tanácsával élyen mindenben, a mit ő Felségének javára arányoz lenni.

3. Az dézmálást peng az bíró tanácsából így kezdje el: az déz-
 málást kiáltassa meg, és előszer azt az hegyet szedesse meg, az mellyet
 lút hogy igen meg ért és immár rothadni kezdett, az többit peng mind
 addig halaszssa, az míg szedni jó leszen. Azt peng tulajdon önnen
 maga az meg nevezett uraim személyek emberivel meg lássa és min-
 denütt az dézmáláshoz úgy kezdjen az ő Felsége hasznára.

4. Mivel peng hogy csak az dézmát adják ott az helyen ő Felsé-
 gének, tezedét vegye az bornak,¹⁾ az az minden tezed bornak egyenlő
 mértékűnek egyikét: téz köből bornak avagy téz péntnek egyikét,
mellyeket osztán bécsi akóra csinállyon, és valamennyi akó egy hordóban
 leend, nem csak regestomában külön írjon az dézmás, de még az hordó
 fenekére is czédulában meg jegyezzen.

5. Az sajtó bort is az mely helyek enszokás volt, az dézmás meg
 vegye és regestomában mingyárást be írja; azonképpen az embereknek
 neveket és kinek kinek mennyi bora volt és az dézmában mennyi bort
 vett legyen.

6. Az dézma borokat peng az mellik jobb leend, az hitványával
 egybe ne elegytse, de külön rakja, hogy az jobba több ideig megállyon
 és jobb áron el kellyen.

7. Az dézmás peng az hegyek őrzését ne bizza csak az kerülőkre
 avagy szolgálóra, de ő maga es gyakorta meg kerüllye az hegyet, hogy
 valami csalárdság bornak titkon való el vitelével az dézmálásban ne
 essék; hogy ha peng vagy az hegyen vagy az falukban tagadott bort
 talál, azt mingyárást contrabandállya, igazán meg értvén és bizonyos
 jelekből meg esmervén az contrabandot, kinek két részét ő Felsége szá-
 mára hagyja, az harmadikat peng ő magának meg tartsa.

8. Summa szerént az ő hívsége szerént azon legyen, hogy az egész
 dézmát ő Felségének hasznára nagy híven el végezze, az jövedelmet
 peng négy részre ossza minden accidentiájával ha mi volna, és két
 részét az szenderői udvarbíró embere kezében, az harmadát szárdvári
 kapitán embere és az negyedét az krasznahorkai kapitán embere kezé-

¹⁾ A hol mind a tized, mind pedig a kilenczed ő felségét illette, ott a tizedszedők
 a kettőnek fejébe ötödöt szedtek.

ben adja, mindenekről az meg mondott udvarbirótól és kapitánoktól elégedendő menedéket vegyen.

9. Az dézmát el végezvén az dézmás, mingyárást az kamorára jöjjön, tisztiről számot adjon, egyetemben az ő regestoma mellett quietantiát el hozván, mely regestomot keze irásával és pecsétivel meg erősítsen, sőt hogy nagyobb bizonyysága legyen, még az ott való birótól is levélbeli bizonságot vegyen az dézmás az falu pecséte alatt, mennyi jövedelmet vett légyen be ő Felsege számára.

10. És mivel hogy méltó az munkás az ő bérre, leszen az ő munkájaért ő neki, míg az dézmálásban foglalatos leszen, öt forintja, az biráknál az hol dézmál mindenütt szabad asztala, mind ő magának s mind szolgáljának és lovainak; ha pedig az biró asztalt nem akarna tartani, tehát az dézmás rajta meg vegye ő magának az dézmát és osztán önne költségén éllyen.

11. Vadnak pedig némellyek, kik az városban vagy faluban az dézma helyre borokat nem örömet vitetnek, hanem inkább az hegyen dézmáltatni akarnak: annak okaért az dézmás, az biró vagy birónak embere mellette lévén, ha egész bor esik az dézmában, olyan helyütt meg dézmállya, csak hogy minden családság és kár nélkül legyen.

12. Ezt pedig erőssen meg tiltjuk, hogy az dézmás ez fellyül meg mondott jövedelemben el ne költsön, de egészen és épen az ő felsége dézma borait négyfele osztván, az mint fellyül is meg vagyon mondván, az szendrői udvarbiró és szárdvári, krasznahorkai kapitán emberi kezekben adja minden faluban, és az dézma borokat meg ne veszesse vagy vízzel vagy egyébképpen, se pedig az ő saját pénzén vött borokon el ne változtassa, hanem azt külön rakja és az ő Felsegejét épen és minden bántás nélkül el ossza, róla quietantiát vévén.

13. Leszen az dézmásnak az vele valókkal egyetemben itala az birótól, kivel az biró neki tartozik; evvel meg elégedjék, és az dézma el végezödvén, mingyárást számot adni tartozzék az kamorán, hogy ez után nagyobb tisztre vitessék.

14. Hogy ha pedig az czirkálásból¹⁾ ki teczék valamiképpen, hogy az dézmás ő felségének valami kárt tett, jól eszében vegye az dézmás, hogy evvel ez instructióval köteles leszen számadása után is az kárért ő Felsegének eleget tenni.

Datum Cassoviae, 29. Septembris, 1572.

J. Paczoth mppr.

Michael Sycebius mppr.

1) Czirkálás = inquisitio decimatorum post decimationem.

c.) Harmadik formában.

Instructio

super decimatione vinorum processus Kazon-Vary
pro egr. Francisco Bégányi et Stephano Botth.
Anno 1605.

1. Elsőben megemlékezzenek az dézmások az ő hitőkről és ő Fölségének tartozó hivségekről, az reájok bizattatott tisztben híven, igazán és szorgalmatosan forgolódjanak. Az ő Fölsége jövedelmét fogyatkozás nélkül ki szedjék, és hova illik, mentül hamarébb be szolgáltatassák. Kiért ő Fölsége is minden kegyelmességgel leszen nekik.

2. Másodsor, mikor ki mennek az dézmások és valamely városban avagy faluban jutnak, az bírónál meg szállyanak, és hiti szerint az bírótul meg tudják, mind ott valóknak és mind kiföldieknek, azok akár urak, akár nemesek, akár mi renden valók legyenek (így). Mert minden rendbéli emberek, az kiknek nem saját földeken vagyon szőlőjek, tartoznak az dézma fizetéssel. Sőt ha még ott valami pusztá falu föld szőlő hegye volna is, kinek az bor dézmája oda járt volna, kiknek volna szőlőjek, és micsoda jövedelemmel tartoznának ő Fölségének, azokat fel írják. Annakutánna mindeneket eleiben híván, megkérdezzék, kinek mennyi hora lőtt volna; hiti szerint abból az tizedet, az hol tized, az hol penig quinta avagy undecima illik, azt igazán kedvezés nélkül ő Fölsége számára meg vegyék; de meg lássák, hogy magokat csalni meg ne hagyják, rossz bort el ne vegyenek, hanem jót vegyenek. Az hol törvénye városnak avagy falunak, hogy az sajtó bort is megdéz-mállyák, abból is igazán meg vegyék. Ha valamely érsekséghez, püspökséghez avagy káptalomhoz valami bor jövedelem volt, az bírótul annak is igazán végére menjenek és azt is ő fölsége számára kedvezés nélkül mindenütt meg vegyék.

3. Harmadsor, az dézmások arra is vigyázzanak, hogy ha ujonnan plántáltatott szőlőben mondja, hogy bora termett, és abból tizedet adni nem akarna valamely ember, tehát megbizonyítsa az ember, mennyi üdei hogy plántálta az szőlőjét; ha hat esztendő meg haladott, rajta az dézmát meg vegye. Azonképpen, ha földes ura szőlőiben vagy nemes emberében termettnek mondja, hűti szerint az bírótul menjenek végére, ha az szőlő eleitől fogván szabados szőlő volt, avagy nem?, és ha nem szabados volt az szőlő, az dézmát rajtok meg vegyék.

4. Negyedsor, találkoznak olyak is, kik az szegény emberektől szőlőjeknek termését meg veszik, avagy az urok valami kis vitékért szőlőjeket ugyan el veszik, és abból, ki annak előtte dézma fizető szőlő volt, dézmát fizetni nem akarnak. Azért azokon is kedvezés nélkül meg

vegyék az dézmát. Vagyon az is, hogy jobbágya szőlőjét az nemes ember művelteti és az maga szabados szőlőjét jobbágyának adja, abból magának ötödet vesz, és az jobbágya szőlőiből ő Fölségének semmi dézmát nem akar adni, ő Fölségének nem kevés kárával. Azért annak is jól végére menjenek az dézmások az bírótul és az olyan dézma fizető szőlőiből az dézmát ő Fölsége számára meg vegyék kedvezés nekül.

5. Ötedszer, vadnak oly helyek, kik az szőlőhegyen szoktak dézmálni; azért ott a dézmások felette vigyázzanak, az hegyeket szüntelen önnön maguk kerüljék, ne bízzák csak szolgáljokra avagy kerülökre, hogy éjjel az ő vigyázatlanságok miatt az szegény ember borát el ne lopja onnét hordóstul. Mert ha ezféle vigyázatlanságok miatt ő fölségének kárt tesznek, az ő fizetőjek léssen. — Némely helyeken peng az penczéből szoktak dézmálni. De mindenütt erős hittel tudják meg mindenekül: mennyi bora termett volt, abban mennyit költött el, az ura foglaltatott-e el tüle, avagy másnak pénzen adott-é el benne, avagy bor fejében kit fel vött volt, abban adott-é meg?, és az igaz kilenczedek kivül, az hol az jár előbb, semmit ki ne tudjanak, hanem az többtől igazán meg vegyék az dézmát. Az hol peng az földesura jövedelme jár utól, onnét semmit ki ne tudjanak, sem foglalt bort, sem egyebet, hanem éppen meg dézmállják, még ha meg itta avagy el ajándékozta volna is.

6. Hatodszor, sem úrnak, sem nemes embernek, sem azon kivül senkinek, valakinek elegendő exemptiója szőlőiről nincsen, melyet az ő Fölsége kincstartója kezéhez kell fel igazítania, az dézmát meg nem kell engedni, hanem ha az ő Fölsége avagy ő Fölsége kincstartója levelét viszik, úgy kell meg engedni.

7. Hetedszer, minden tehetségekkel azon legyenek, hogy egész hordó bort vegyenek dézmában azoktúl, az kiknek felésben léssen, hogy ha szintén annyi nem jutna is, másunnét fordítsanak az olyan embernek mást érette; kit szép szavakkal véghez vihetnek az dézmások.

8. Nyolczadszor, mindenütt az hol praedicatorok vadnak, azoknak az octavát igazán megadják, tülek menedéket vévén; az hol praedicator nincsen, ott semmit ki ne adjanak az praedicatorok számára, hanem azt mindenestül fogva ő Fölsége számára tartásák meg.

9. Kilenczedszer, az dézmások szabad akaratjok szerint sohul bírót választani ne merjenek, hanem az kit az város avagy falu választott, azzal elégedjenek meg. Szokatlan bírsággal és fizetéssel az szegénységet ne terhellyék. Az ő fölsége jövedelmében is semmit se bibitára se töltelökre ne tudjanak, mert azféle mind ő fizetések léssen.

10. Tizedszer, minden districtusban avagy processusban peng az dézmás azon mértékkel vegye be az dézmát az minövel ott élnek; ha tinnával élnek, tinnával, ha köböllel, köböllel vegye; de azért ő osztán

regestomában be írja, ott minemü mértékkel vette be, az mennyi itezét avagy péntet tött budait? Azt annak utánna egri köbelre computálván, mind az hordókra az czédulákat s mind regestomában az szerint adja be. De meg lássa, hogy az hordók czédulázásában valami fogyatkozás ne essék, mert annak utánna ő fizetések leszen, reversalisok continentiája szerint.

11. Tizenegyedszer, az dézmások valami kárt vagy szánszándékkal vagy gondviseletlenség miatt ő Fölségének tenne (igy) és az ő Fölsége jövedelmét magának tartaná meg, ki meg bizonyosodnék, azok ellen ő Fölsége és az ő Fölsége kincstartója procedál, reversalisok continentiája szerint.

12. Tizenkettőszer, ezeken kívül, ha mi oly dolgok volnának, kiket itt be nem írtnak volna, mellyeket az üdö, alkalmatosság és az helynek szokása mutat meg, mindeneket az dézmások industriájukra, hűségekre és gondviselésekre bízunk, kibén úgy visellyék magokat, hogy ő fölsége vehesse kegyelmessen tőlek. Mely hűséggel való forgolódásokért leszen illendő fizetések.

Más írással: Id: Cub. 12. Tizenkét egri köből bor.

13. Utolszor, tartoznak az dézmások igaz regestumokat instructiójokkal egyetemben az dézmálás el végezése után két héttel fizetések vesztése alatt be adni és elegendő számot adni.

Datum Cassoviae, 16. Oct. 1605.

Ezzel az utasítással élnek 1612-ben és 1620-ban is.

IV.

Bárány-tizedszedők részére 1571.

(Bánó Andrásnak¹⁾ az Sáros vármegyében való bárán dézmásnak adatott instructio 1571 esztendőben.

1. Miért hogy az ő Fölsége kamorája bízik az nemes (Bánó András)nak hívségéhez és tökéletességéhez. ötet az Sáros vármegyében bárán dézmássá választotta, remélvén azt, hogy az ő felöle való reménségnek eleget teszen.

2. És legelőször: minekelötte az bárány dézmálást elkezdi, az sárosi kapitánnak emberét melleje vegye, és miért hogy az dézmának fele az kapitánnak jut, az ő emberével együtt dézmállyon és együtt végezze el is; az ki penig az kapitán részére jutna, mindenütt az ő embere kezében bocsássa, mind az pénzzel egyetemben, ki az bárány váltságbul az ő részét illeti. — Mellyet hogy jobb móddal el végez-

¹⁾ A név ki van törölve.

hessen, minden falut és minden helyeket meg járjon, és mingyarást az falukban való biráktúl, hit alatt, nagy szorgalmatossággal meg értse és tudja az juhos embereket, kinél mennyi bárán légyen. Ki mennyen penig az mezőkre, az erdőkre, berkekre és völgyekre; hogy ha szükség leszen, az juhokat meg keresse, meg lássa és nagy szorgalmatossággal meg számlállyá. És azon hit alatt mind az bírótúl és mind az pásztortul tudakozzék meg az el adott báránrúl.

3) Mellyet hogy el végez, azután mindentül a kinek juha vagyon és a kitül dézma illik, mind soltészttül, biráktúl és egyéb jobbágyaktul az dézmát igazán meg vegye, tudniillik minden tiz báránbúl egyet, és ha tiznek alatta leszen, attul váltságot vegyen, mindentül két-két pénzt, a mint ez ideig való szokás tartya.

4. Az dézmás ő hiti szerént peniglen, kit már az kamara előtt letött, senkinek se az dézmábúl se penig az pénz váltságbúl engedelmlemmel ne legyen, de mind az dézmáját, mind penig az pénzét ő Felsege számára meg tartsa; az sárosi kapitán részitül megválva, az mint előbb is megmondottuk.

5. Az dézmált báránt, ki ő Felsege számára jut, a mennél jobb áron el adhattya, el adja; ha lehet, tehát hármával egy forinton; és az ő mentségejért, a min el atta, bizonytságot vegyen azon embertül a kinek el atta. Annak utánna az árrát mind az váltság pénzzel egyetemben az perceptor kezéhez szolgáltatassa, semmit ebben ő magának meg nem marasztván.

6. Az quarta felöl is tudakozzék szorgalmatosan, és meg értse, hogy ha ez kamora idejében az papoknak az báránbúl quartát attanak, és micsoda helyen. Ha peniglen bizonnyal meg érti, hogy ez előtt is attanak, minden halladék nekül azon falukban való papoknak meg adja. És a mely faluban pap nem lakik, semmit ott ne adjon.

7. Hogy penig az ő hívsége ebben ez szolgálatban inkább ki tessék, meg írja rend szerént, egy nap mennyi falut járt el, és egyik az másiktul hány mérföldön vagyon.

8. Továbbá minden falunak nevét, kiválképpen peniglen a hol dézmára való báránt talál, holott dézmálásnak okáért meg száll, az ő regestomában be írja; azonképpen az birónak is nevét a hol meg szállott az dézmás, és az biró juhának az számát meg jegyezze, hogy innét ki tessék, mennyit engedett legyen meg az birónak az báránokbúl az dézmásnak tartásaért, hogy így minden vélekedést el távoztasson az dézmás. Az biráktul peniglen avagy az soltészoktül, a hol meg nem szállott, az dézmát és az váltság pénzt meg vegye ő Felsege számára. És minden faluban mennyi báránt el adott legyen, és az váltság pénz mit tött legyen, arrul az falunak birájátul bizonság levelet vegyen. —

Ha peniglen deákat nem találna és levelet nem vehetne, tehát csinállyon *két ravás főt*, és annak egyikét hagyja az bírónál, az másikat ő maga mentségejért az kamorára hozza, megjegyzevén az raváson az falunak nevét. — Annak fölötté az faluknak és az embereknek nevéket, az kik dézmát attak és váltság pénzt, nagy hívséggel regestomába be írja.

9. Megjegyezze az napot is, a mely nap dézmálni kezd, és az dézmálást éppen egy holnapig el végezze, felettebb mindazáltal ne siessen, hogy ő Felsőgének valami kára az hertelenködésből ne következzék.

10. Leszen penig Bánó Andrásnak az ő szolgálattyáért egy holnapig, két lóra, ilyen fizetése: tudni illik az ő maga személyére három forint, és az szolgáljára két forint. — Továbbá az falu csorda pásztorin, ha juhok vagyon, a mi bárán dézmát veszen, mind váltság pénzzel egyetemben övé leszen. Annak felette az ajándék a bíraktól és ihászoktól az dézmásé legyen. — Ezekkel az dézmás megeleégedjék; ezek kívül valami jövedelem jut az bárán dézmán, ő Felsőgéjé legyen; hívséggel ki szedje penig az dézmát és az perceptor kezéhez szolgáltaassa egészen, és az felül megmondott dolgokat meg tartson az dézmás az ü letött hiti szerént, az oda fel meg mondatott Bánó András.

11. Az többit az ü hívségére és szorgalmatosságára bizza az kamora, ha mit ebben az instructióban be nem foglalt volna, ki az ő tiszlihez tartoznék, hogy ő Felsőgé számára nagy hívséggel meg tartsa. Cassoviae, 7. May, anno etc. septuagesimo primo.

12. Mihelt penig az dézmálást el végezi, azonnal tartozzék regestoniával az kamorára jünni és minden késedelem nekül számot adni *jargalása* el vesztése alatt és egyébféle nagy büntetés alatt.

Joannes Paczott mppr.

Johannes Förstetterus mppr.

Ezen instructióval teljesen egyezik az »Instructio nobili Christophoro Helt, decimatori agnellorum cottus Saarosiensis 1571. data«, mely nem egyéb, mint a föntebinek latin fordítása, vagy, ha úgy tetszik, eredetije. Csupán egy ponttal foglal többet magában, mely így hangzik:

Aiunt opiliones plures praesertim in cottu Saárosiensi hac fraude uti, quod audito decimatoris adventu, oves suas cum agnellis inter rutenos ad tertium vel quartum territorium pellere et solent, si nullus oves in quem inhabitant Quare decimator oculatus et auritus esse debebit, et iudice de huiusmodi fraudibus diligenter Et si quid tale oves in alia territoria pulsas et agnellos earum iusto modo decimare debebit omni favore, dono et amicitia his praetermissa.

Eredetijök az Orsz. Levéltár kamarai osztályában az utasítások között.

Közli: NAGY GYULA.